

wny, liczy bowiem aż 233 artykuły. Jest to jednakże początek regulacji stosunków prawnych występujących w szkolnictwie wyższym, ustawa zawiera bowiem aż 41 delegacji ustawowych i 46 odesłań do statutu uczelni, a także przewiduje zawarcie 20 porozumień z centralnymi organami związków zawodowych w różnych, ważnych dla społeczności akademickiej, kwestiach, mających istotne znaczenie dla funkcjonowania szkół wyższych i szkolnictwa wyższego w Polsce.

Z tych względów pełna charakterystyka źródeł prawa w tej dziedzinie i prawnego modelu szkoły wyższej nie jest jeszcze w pełni możliwa, gdyż wykonawcze akty prawne mogą przynieść, jak dowodzi dotychczasowa praktyka legislacyjna, odmienne rozwiązania prawne, mimo określenia granic w tym przedmiocie przez ustawę. Dlatego ograniczam się do omówienia na razie tylko treści ustawy, jej zasięgu, zakresu przedmiotowego oraz struktury.

Ustawa dopuściła w dziedzinie tworzenia prawa (regulacji prawnej) stosunków w szkolnictwie wyższym trzy podmioty: Sejm, Radę Ministrów lub właściwego ministra oraz senat szkoły wyższej. Ten взгляд — a przede wszystkim nieprzygotowanie przez organy rządowe aktów wykonawczych do ustawy, co było wyraźnie postulowane wcześniej przez społeczność akademicką — sprawia, że wejście w życie ustawy będzie znacznie utrudnione i może wpłynąć na realizację zamierzeń i rozwiązań w tej dziedzinie życia społecznego. Uwaga ta odnosi się również do aktu prawnego, jakim jest statut szkoły wyższej. To źródło prawa staje się bowiem z dniem 1 IX 1982 r. niezbędnym aktem prawnym w polskiej szkole wyższej i w całym szkolnictwie wyższym. Z tego względu przewidziany w art. 217 ustawy termin roczny od dnia wejścia w życie ustawy do wprowadzenia w życie statutu szkoły wyższej jest rozwiązaniem niewłaściwym, szereg bowiem ważnych spraw w życiu szkoły wyższej będzie przedmiotem regulacji statutowej, a nie ustawowej. Opóźnienie tak znaczne w tym zakresie spowoduje trudności w realizacji zadań i celów szkoły wyższej i może utrudniać wprowadzenie w życie omawianej ustawy. Można było tego uniknąć przez zastosowanie na przykład rocznego *vacatio legis* ustawy albo odpowiednio wcześniejsze przygotowanie uchwalenia statutów przez senaty szkół wyższych.

Również odesłania do ustawy z 26 I 1982 r. Karta nauczyciela muszą budzić istotne zastrzeżenia w kwestiach, które powinny znaleźć się w samej ustawie, tym bardziej że nie wymagałoby to znaczniejszego rozbudowania jej treści. Dotyczy to w szczególności problematyki wynagrodzenia za pracę nauczycieli akademickich (art. 148 ustawy).

Wiele istotnych zastrzeżeń może budzić struktura ustawy, zwłaszcza w części regulującej stosunki pracy i stosunki ubezpieczenia społecznego. Zagadnień tych, moim zdaniem, nie należało regulować łącznie, lecz od-

dzielnie w dwóch częściach: stosunek pracy i stosunek ubezpieczenia społecznego. Ta część omawianej ustawy budzi zastrzeżenia pod względem systematyki i komunikatywności.

Budzi także zastrzeżenia uregulowanie w tej ustawie pozycji Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, gdyż temu zagadnieniu, zgodnie z art. 42 Konstytucji PRL, poświęcony jest odrębny akt prawny.

Ustawodawca uregulował stosunki pracy tzw. innych pracowników szkoły wyższej jedynie fragmentarycznie. Moim zdaniem, nie wymagały one takiego zabiegu. Rozdzielenie regulacji prawnej tych stosunków byłoby uzasadnione, gdyby w tym zakresie występowały istotne odmienności merytoryczne w zestawieniu z kodeksem pracy.

ZASADA OGRANICZONEJ SAMORZĄDNOŚCI SZKOŁY WYŻSZEJ

Funkcjonowanie każdej zorganizowanej społeczności jest uzależnione od istnienia określonych reguł (zasad) postępowania, obejmujących całą społeczność.³ Do nich w odniesieniu do społeczności akademickiej zalicza się zasadę ograniczonej samorządności tej społeczności, zgodnie z art. 1 ust. 2, a także art. 4 ust. 1, art. 4 ust. 3 oraz art. 6 ust. 4 ustawy.

Samorządność ta jest „ograniczona” ze względu na to, że każda grupa społeczna we współczesnym państwie jest z przyczyn naturalnych i obiektywnych w swoim postępowaniu (zachowaniu się) zdeterminowana różnymi czynnikami, o których niżej będzie mowa.

Samorządność szkoły wyższej i całego szkolnictwa wyższego jest ograniczona założeniami ustrojowymi naszej państwowości socjalistycznej. Jest zdeterminowana przede wszystkim istnieniem w strukturze szkolnictwa wyższego dwóch zewnętrznych organów: państwowego — Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, oraz samorządowego — Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

³ Zagadnienia ogólne szkolnictwa wyższego pod rządem poprzedniej ustawy z 5 XI 1958 r. o szkolnictwie wyższym były przedmiotem szeregu opracowań, a m.in.: Z. Kietlińska: *Rozwój i przemiany szkolnictwa wyższego w PRL*, „Życie Szkoły Wyższej” 1974, z. 7—8, ss. 17—27; J. Kluczyński: *Szkolnictwo wyższe w systemie edukacji narodowej*, „Życie Szkoły Wyższej” 1975, z. 7—8, ss. 43—60; *Model prawny szkoły wyższej a zasady zarządzania*, *Materiały z sesji naukowej*, pod red. Z. Leońskiego, UAM, Poznań 1980, s. 112; Z. Rybicki: *Niektóre problemy zarządzania szkolnictwem wyższym*, „Życie Szkoły Wyższej” 1975, z. 7—8, ss. 61—77; J. Stembrowicz: *Struktura i funkcjonowanie uniwersytetu w świetle znowej ustawy o szkolnictwie wyższym*, „Życie Szkoły Wyższej” 1969, z. 1, ss. 42—57; J. Tymowski: *Organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, Warszawa 1975, s. 223 oraz tamże bibliografia. Natomiast H. Szarras (*Kształt szkolnictwa wyższego w projektach ustawy*, „Życie Szkoły Wyższej” 1981, z. 3) dokonał wstępnej analizy kolejnych projektów ustawy o szkolnictwie wyższym, które pojawiły się w ostatnich latach.

Podmiotem tej samorządności jest cała społeczność akademicka, a jej zakres obejmuje, zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy, wszystkich pracowników szkoły wyższej, a więc nauczycieli akademickich i innych pracowników szkoły oraz studentów. W granicach ustawy, zgodnie z art. 4 ust. 3, społeczność ta, jako podmiot tak pojętej ograniczonej samorządności, może kształtować działalność szkoły wyższej zgodnie ze swoją zbiorową wolą.

Realizacja tak pojętej ograniczonej samorządności wymaga wysokiej świadomości prawnej od wszystkich członków tej społeczności, między innymi od pracowników i studentów oraz współdziałania Ministra (ministrów), Rady Głównej i innych organów stanowiących normy prawne w celu właściwego realizowania funkcji szkoły wyższej.

Uwzględniono to unormowanie w kompetencji szkoły wyższej (art. 4 ust. 1, 2 i 3 oraz art. 6 ust. 4 ustawy) oraz w zapewnieniu pracownikom szkoły wyższej i studentom wolności swobodnego wyrażania poglądów (art. 12 ustawy).

Przejawem samorządności jest także ograniczone prawo eksterytorialności jako pozostałość wcześniejszych rozwiązań prawnych (art. 15).

Realizowanie zasady ograniczonej samorządności szkoły wyższej stanowi fundament rozwoju nauczania na poziomie akademickim, rozwoju badań naukowych i wychowywania młodzieży akademickiej w socjalistycznym ustroju państwa, umożliwiając uzyskiwanie możliwie optymalnych wyników. Wyrażone w omawianej ustawie przesłanki prawne tej samorządności stwarzają możliwości działań, od których zależy realizacja celów szkoły wyższej.

FUNKCJE SZKOŁY WYŻSZEJ

B a d a n i a n a u k o w e

Funkcje szkoły wyższej w odniesieniu do badań naukowych, kształcenia i wychowywania studentów pozostały bez zmian. Jednakże rzeczywisty rozwój współczesnej szkoły wyższej w Polsce zrodził jeszcze jedną funkcję: socjalną w odniesieniu do całej społeczności akademickiej, tj. pracowników i studentów. Należy żałować, że ustawodawca nie wyeksploatował jej na równi z innymi w art. 1 ustawy.

Pierwszeństwo w kolejności funkcji szkoły wyższej należy się kształceniu studentów, wynikającemu z genetycznych przesłanek tej szkoły. Współczesnej szkole wyższej na skutek znacznego rozwoju ilościowego tego typu szkolnictwa, zgodnie z założeniami ustrojowymi (art. 72 Konstytucji PRL) narzucona została właśnie ta funkcja pierwszoplanowa, podstawowa. Daje temu wyraz ustawodawca w wielu rozwiązaniach praw-

nych w omawianej ustawie i w polityce kształcenia, a przede wszystkim w przydzielaniu środków materialnych i finansowych na kształcenie studentów.

Ustawodawca w art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy przy wyliczaniu podstawowych zadań szkoły, na pierwszym miejscu wymienił kształcenie studentów. Podobnie uregulowano sprawę w innych przepisach omawianej ustawy. Trzeba stwierdzić, że równorzędność funkcji szkoły wyższej nie jest możliwa do realizowania.

Funkcji badań naukowych zgodnie z założeniami ustawy należy nadać rangę priorytetu z konsekwencjami, które mogą wynikać z takiego rozwiązania.

Kształcenie studentów

Kształcenie studentów jest, moim zdaniem, pierwszoplanową i podstawową funkcją współczesnej szkoły wyższej. Można ją również określić jako genetyczną, gdyż dla niej głównie istnieje ten typ szkoły. Cała struktura, środki działania i cele istnienia szkoły wyższej powinny być skierowane na realizację tej funkcji.

Główna uwaga w działalności szkoły wyższej powinna być skierowana na ten odcinek pracy. Szkoła wyższa powinna być podmiotem realizującym powszechne obywatelskie prawo do nauki (art. 72 Konstytucji PRL). Jego realizacja uzależniona jest od wielu czynników, a przede wszystkim organów szkolnictwa wyższego, organów szkoły wyższej, nauczycieli akademickich i innych pracowników szkoły oraz studentów, a także od posiadanych środków materialnych (finansowych) i niematerialnych, tj. poziomu naukowego, zawodowego nauczycieli i innych pracowników szkoły wyższej oraz studentów.

Jest to niewątpliwie najważniejszy i jednocześnie najtrudniejszy odcinek działalności szkoły wyższej. W tym celu słusznie ustawa wprowadza gwarancje wolności nauki i sztuki (art. 2 ust. 3), rozwijanie umiejętności samodzielnego myślenia oraz sprawnego i twórczego działania (art. 3 ust. 3 pkt 1), a także wolność swobodnego wyrażania poglądów oraz zrzeszania się pracowników i studentów (art. 12 ustawy).

Proces kształcenia (nauczania) ze swej istoty jest dwustronny (dwukierunkowy): nauczyciel akademicki — studenci i odwrotnie. W sytuacji stworzonej przez ustawę wymaga on od obu tych stron (podmiotów) znacznego wysiłku i dobrej woli, ażeby stale osiągać dobre wyniki w tym zakresie. Podstawowym czynnikiem są wysokie wymagania wysuwane przez studentów i nawzajem przez nauczycieli akademickich.

Ze swej istoty stosunek społeczny łączący nauczyciela akademickiego

ze studentem jest w sensie prawnym stosunkiem podległości, a więc w nim występuje prawna zależność studenta od nauczyciela akademickiego. W tym stosunku prawnym nauczyciel jest podmiotem kierującym, a student podmiotem kierowanym.

Wychowywanie studentów

Funkcja wychowywania studentów zawsze wywoływała kontrowersje co do celowości jej utrzymywania w szkole wyższej, przede wszystkim ze względu na trudności w jej realizacji.

Nasuwa się pytanie, czy można wychowywać obywatela, który w rozumieniu prawa uzyskał pełnoletność? Jest to zagadnienie prawne, na które w świetle prawa nie można dać pozytywnej odpowiedzi. Stąd też w czasie dyskusji nad kolejnymi wersjami projektu ustawy o szkolnictwie wyższym powstawały wątpliwości, czy należy eksponować tę funkcję w kategoriach reguł naczelnych i zamieszczać ją w części ogólnej ustawy. Wydaje się, że uwagi takie nie były nie uzasadnione. Uregulowanie tej kwestii, jeżeli miało nastąpić, powinno mieć miejsce w części odnoszącej się do studentów.⁴

W praktyce funkcja ta nie była i nie jest realizowana jako zespół odrębnych działań, lecz zawsze immanentnie pozostaje w ramach funkcji kształcenia studentów. Rozwiązania zaprezentowane poprzednio w ustawie z 5 XI 1958 r. o szkolnictwie wyższym i w omawianej ustawie rozmiągają się, moim zdaniem, w tym zakresie z możliwościami szkoły wyższej.

Funkcja socjalna szkoły wyższej

Funkcja socjalna szkoły wyższej nie jest wymieniona w art. 1 ust. 1 ustawy i w innych przepisach, lecz wynika z treści wielu jej przepisów normujących całokształt działalności szkoły wyższej, jako jednego z ważnych podmiotów polityki społecznej. Obejmuje ona swym zasięgiem zarówno pracowników szkoły wyższej, jak i studentów, a jej treścią jest zaspokajanie życiowych potrzeb całej społeczności akademickiej, tj. nauczycieli akademickich, innych pracowników i studentów. Nieunormowanie, a nawet niewymienienie, w omawianej ustawie funkcji socjalnej szkoły wyższej jest, moim zdaniem, niedopatrzaniem i wynika z tradycyjnego myślenia w tym zakresie; wzięło ono górę nad rozwiązaniami adekwatnymi do rzeczywistości społecznej i oczekiwań w przyszłości.

⁴ Por. W. Okoń: *Elementy dydaktyki szkoły wyższej*, Warszawa 1971, *passim*.

Współczesny socjalistyczny zakład pracy, a szkoła wyższa jest takim zakładem, oprócz tradycyjnych funkcji powinna spełniać i spełnia również obowiązki w zaspokajaniu potrzeb wykonawców pracy w zakresie szkolnictwa wyższego. Ustawodawca zdecydował się na włączenie do omawianej ustawy unormowania problematyki pracowniczej w szerokim ujęciu zagadnienia, nie powinien więc być pominąć unormowania tak istotnych z punktu widzenia interesów pracowniczych zagadnień socjalnych, dotyczących realizacji celów polityki społecznej. W moim przekonaniu należało je unormować w omawianej ustawie zgodnie z art. 16 kodeksu pracy, który stanowi: „Zakład pracy jest obowiązany przejawiać troskę o zaspokajanie bytowych, socjalnych i kulturalnych potrzeb pracowników.”

USTRÓJ SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

U w a g i w s t ę p n e

W szkolnictwie wyższym istnieją organy samorządowe i organy administracyjne, a w ich obrębie organy wewnętrzne szkoły oraz te, które działają poza szkołą wyższą, a których kompetencje odnoszą się do szkolnictwa wyższego jako całości. Są to: Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Rady: Wyższego Szkolnictwa Medycznego, Wyższego Szkolnictwa Artystycznego oraz Wyższego Szkolnictwa Kultury Fizycznej jako organy samorządu, działające w odniesieniu do poszczególnych pionów szkolnictwa wyższego i stanowiące nadbudowę organizacyjną samorządu społeczności akademickiej poza szkołami wyższymi. W pionie administracyjnym rolę organów wykonawczych sprawują: Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz inni ministrowie, każdy w zakresie poszczególnych typów szkół wyższych. Do organów wewnętrznych szkoły wyższej należą: jako organ samorządowy — senat, a jako organ wykonawczy i administracyjny — rektor.

Tak więc organy zewnętrzne w odniesieniu do szkół wyższych (Rada Główna, Minister Nauki i ministrowie) stanowią organy szkolnictwa wyższego; Rada Główna jest organem samorządowym społeczności akademickiej i jej przedstawicielem wobec organów państwowych, a Minister Nauki jest organem administracji naczelnej.

Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jako organ samorządowy w szkolnictwie wyższym, jest, zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy, wybieralnym organem przedstawicielskim szkolnictwa wyższego. Radzie tej przysługują uprawnienia stanowiące i opiniodawcze. Obie te funkcje w świetle art. 21 ustawy powinny być skorelowane z odpowiednimi kompetencjami, po pierwsze: organów przedstawicielskich w szkole wyższej (senatu), a po drugie: organu wykonawczego naczelnej administracji, tj. Ministra Nauki. Z treści tego przepisu wynika, że uprawnienia stanowiące (decyzyjne) — w ustawie użyto określenia: „Rada [...] rozstrzyga” — odnoszą się tylko do ogólnych kierunków działalności i życia szkolnictwa wyższego. Brak jednak w omawianej ustawie uregulowania środków prawnych, zapewniających wykonanie przez Ministra Nauki podjętych przez Radę decyzji (rozstrzygnięć).

Kompetencje Rady Głównej, zawarte w art. 21 ustawy, nie są sprecyzowane w zakresie stanowienia (decydowania) o podstawowych sprawach szkolnictwa wyższego.

Należy odnotować wątpliwości dotyczące treści ust. 2 pkt 9 tego przepisu ustawy, z którego wynika, że Rada Główna może między innymi opiniować sprawy podjęte z własnej inicjatywy. Nasuwa się pytanie, w jakim zakresie takie sprawy mogą podlegać takiemu opiniowaniu? Niesprecyzowanie i nierozgraniczenie kompetencji Rady w odniesieniu do Ministra Nauki i innych ministrów, zwłaszcza w zakresie uprawnień stanowiących (decyzyjnych) może powodować trudności w praktyce również w odniesieniu do organów samorządowych i wykonawczych szkół wyższych. Z tych względów realizacja zadeklarowanej w art. 1 ust. 2 ustawy zasady samorządności („Szkoly wyższe są samorządnymi społecznościami nauczycieli akademickich, studentów i innych pracowników szkoły”) może napotkać przeszkody. W świetle tej zasady Rada Główna powinna stanowić najwyższy organ samorządowy społeczności akademickiej (art. 16 ustawy), ale ze względu na kompetencje Ministra Nauki i innych ministrów, wyrażone w art. 24, art. 25 i innych ustawy, wprowadzenie w życie decyzji Rady może napotykać przeszkody. Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego w świetle nadanych jej kompetencji (poza deklaracją zawartą w art. 16) nie zawsze będzie mogła w sposób konsekwentny egzekwować decyzji podjętych nawet w granicach uprawnień zawartych w art. 21 ust. 1 ustawy, a społeczność akademicka będzie miała ograniczony wpływ na załatwianie szeregu spraw leżących w zakresie działalności Rady.

Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki

Z litery i ducha nowej ustawy wynika, że organem w sposób zasadniczy nadal decydującym w sferze realizacji funkcji szkół wyższych i całego szkolnictwa jest Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Refleksja taka wynika z przepisów art. 24 i art. 25 ustawy. W tym przedmiocie ustawodawca zadbał o dokładną redakcję przepisów prawnych. Zgodnie z nimi decyzje o kluczowym znaczeniu dla życia szkoły wyższej i całego szkolnictwa wyższego znajdują się w ręku Ministra Nauki jako realizatora polityki państwa w dziedzinie szkolnictwa wyższego. W szczególności odnosi się to do takich dziedzin, jak: 1) rozdział środków finansowych i materialnych dla szkół wyższych, 2) limitowanie miejsc na pierwszy rok studiów i opracowywanie planów studiów, 3) kierunki i zasady polityki kadrowej i socjalnej w szkolnictwie wyższym, 4) finansowanie badań naukowych.

Najbardziej znamiennej cechą funkcji Ministra Nauki w odniesieniu do szkoły wyższej, która może ograniczać samorządność szkoły wyższej, jest sprawowanie nadzoru nad szkołą wyższą i całym szkolnictwem wyższym zgodnie z art. 24 ust. 1. Funkcja ta obejmuje wszystkie organy szkoły, a więc samorządowe (senat) i wykonawcze (rektor). Na tym przykładzie uwidacznia się istota ograniczenia samorządności akademickiej przyjętej przez ustawę. W świetle kompetencji Ministra Nauki senat szkoły wyższej poddany jest bezpośrednio nadzorowi Ministra Nauki. Jest to daleko idące ograniczenie samorządności szkoły wyższej. Poddanie organów samorządu akademickiego szkoły wyższej nadzorowi organu rządowego obejmuje także Radę Główną jako wybieralny zwierzchni organ przedstawicielski szkolnictwa wyższego w Polsce (art. 16 ust. 1 ustawy).

Brak w omawianych sprawach wyraźnego rozdziału kompetencji organów samorządowych, tj. Rady Głównej i senatu oraz organów administracji państwowej, tj. Ministra Nauki, ministrów i rektora może powodować dysharmonię w funkcjonowaniu szkolnictwa wyższego i ujemne konsekwencje w funkcjonowaniu szkół wyższych jako podstawowych podmiotów w infrastrukturze edukacji narodowej.

W konkluzji należy zauważyć, że pozycja Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w porównaniu z dotychczasowym stanem prawnym została znacznie wzmocniona. Przeto mimo deklarowanej w ustawie zasady samorządności szkół wyższych czynnik wykonawczy (rządowy) stanie się bardziej decydujący w sensie merytorycznym. Natomiast w wewnętrznym ustroju szkoły wyższej ustawa przyniosła znaczny postęp w stosunkach między organem samorządu społeczności akademickiej, tj. senatem, a organem wykonawczym, tj. rektorem. Tego stwierdzenia nie

można jednak odnieść do stosunków między Radą Główną a Ministrem Nauki.

USTRÓJ SZKOŁY WYŻSZEJ

U w a g i w s t ę p n e

Koncepcja ustroju szkoły wyższej, według ustawy, jest oparta na samorządności wewnętrznej społeczności akademickiej, obejmującej zgodnie z art. 1 ust. 2 nauczycieli akademickich i innych pracowników oraz studentów. W kluczowych kwestiach obowiązują decyzje organów zewnętrznych administracji państwowej (Ministra) oraz samorządu tej społeczności (Rady Głównej).

W zakresie struktury szkoły wyższej ustawa przyjęła rozwiązania fakultatywne, pozostawiając organom szkoły wyższej (senatowi) wybór form organizacyjnych (art. 27 ustawy) w zależności przede wszystkim od możliwości kadrowych i uzasadnionych potrzeb regionu czy ogólnokrajowych. Wydaje się jednak, że zbyt daleko idące kompetencje przyznano Ministrowi Nauki w przedmiocie tworzenia wydziału i jednostek pozawydziałowych, zgodnie z art. 29 ustawy. Bardziej celowe byłoby pozostawienie kształtowania organizacji i wielkości szkoły wyższej w gestii jej organów, gdyż społeczność akademicka ma najlepsze rozeznanie co do możliwości i potrzeb oraz celowości przekształcania struktury danej szkoły wyższej.

Pozycja organów samorządowych i wykonawczych, tj. senatu i rektora, ich powoływanie, skład oraz kompetencje są konsekwentnym wyrazem przyjęcia zasady samorządności szkół wyższych jako podstawowej zasady egzystencji tej sfery życia społecznego.

Senat szkoły wyższej

Senat jest najwyższym organem szkoły wyższej (art. 57 ust. 1 ustawy). Uchwały senatu są wiążące dla wszystkich innych kolegialnych i jednoosobowych organów w szkole wyższej (art. 58 ustawy) i dla całej społeczności akademickiej. W ten sposób pozycja prawna senatu szkoły wyższej w świetle ustawy uległa radykalnej zmianie, gdyż z organu wyłącznie opiniodawczego — poza nadawaniem tytułów i stopni naukowych — w poprzednim stanie prawnym, senat stał się organem stanowiącym (decyzyjnym). Powinien więc decydować o realizacji funkcji szkoły wyższej zgodnie z art. 4 ust. 3 ustawy, z tym jednakże zastrzeżeniem, że ich reali-

zacja następuje w granicach finansowych wyznaczonych jednostronnie przez Ministra Nauki, zgodnie z art. 24 ust. 2 pkt 4 ustawy oraz zgodnie z ograniczeniami wynikającymi z innych przepisów (art. 6 ust. 4 ustawy). Kompetencje senatu szkoły wyższej dzięki przyjęciu katalogu otwartego — przez użycie słowa „w szczególności” w art. 58 ustawy — pozostawia praktycznie nieograniczone możliwości w zakresie funkcjonowania szkoły wyższej.

Rektor szkoły wyższej

Zgodnie z ogólnymi założeniami ustawy, a przede wszystkim podejmowania uchwał wyłącznie przez organ kolegialny samorządu społeczności akademickiej, jakim jest senat szkoły wyższej, rektor jako jednoosobowy organ szkoły wyższej przekształcony został w wykonawcę woli społeczności akademickiej, wyrażonej przez senat.

Rola rektora wyższej uczelni została ograniczona do wykonywania uchwał senatu (art. 58 ustawy). Pozostawiono jednak rektorowi prawo zwoływania i przewodniczenia senatowi (art. 59 ust. 2 pkt 2 ustawy) oraz członkostwo w składzie senatu (art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy). Podległość rektora najwyższemu organowi szkoły wyższej, jakim jest senat (art. 57 ust. 1 w związku z art. 58 ustawy), nie pozwala na wykonywanie przez rektora w pełni roli kierownika w odniesieniu do senatu, co może wywołać w praktyce zablokowanie funkcjonowania zwierzchniego organu szkoły wyższej, jakim jest senat.

Ustawa nie daje odpowiedzi na pytanie, kto ma prawo zwoływania i przewodniczenia senatowi w sytuacji, gdy przedmiotem obrad senatu będzie ocena działalności rektora. W nowym modelu ustroju szkoły wyższej rektor, jako wykonawca uchwał senatu, obowiązany jest do bieżącego składania sprawozdań z wykonania uprzednio podjętych uchwał i ich realizacji, a ocena w tym przedmiocie należy do wyłącznej kompetencji senatu jako przedstawicielskiego organu społeczności akademickiej.

Ustawodawca, pozostawiając tę kwestię nie uregulowaną w ustawie, nie stworzył możliwości jej „doregulowania” w statucie (art. 27 ustawy). Wymieniony przepis: „Szkola wyższa określa wewnętrzną strukturę [...] nie daje bowiem podstawy do unormowania tej kwestii w statucie szkoły wyższej (art. 57 ust. 2 pkt 1 ustawy).

Rektor szkoły wyższej jest jednocześnie podporządkowany ministrowi z mocy art. 24 ust. 1 i art. 25 oraz art. 41 ust. 4 i ust. 6 ustawy, jako kierownik państwowej jednostki organizacyjnej (art. 1 ust. 1 ustawy) i jest wykonawcą polityki państwa w dziedzinie szkolnictwa wyższego. W tym względzie kompetencje Ministra Nauki (ministrów), zgodnie

z art. 24 ust. 3 ustawy, dotyczą również rektora szkoły wyższej w zakresie wykonywania decyzji ministra. Ta zależność (dyspozycyjność) powoduje z natury rzeczy podwójne podporządkowanie (podległość), które może być źródłem napięć i sporów między organami szkoły wyższej, tj. senatem i rektorem. Przyznanie rektorowi kompetencji względem senatu, a przede wszystkim wyznaczenie mu roli przewodniczącego senatu może budzić wątpliwości.

Nowa sytuacja prawna tego organu jednoosobowego wymaga więc bliższego określenia w statucie szkoły wyższej przez rozgraniczenie kompetencji między nim a senatem.

TWORZENIE, PRZEKSZTAŁCANIE I LIKWIDACJA SZKOŁY WYŻSZEJ

Na mocy art. 6 ust. 1 ustawy powołanie do życia szkoły wyższej, jej przekształcenie i likwidacja może nastąpić na podstawie ustawy. Ze względu na ważkość zdarzeń, jakimi są w dziedzinie infrastruktury społecznej narodu powołanie lub likwidacja takiego organizmu społecznego, kompetencja Sejmu w tej mierze jest ze wszech miar słuszna i w pełni uzasadniona. Jednakże na podstawie art. 219 ust. 2, wbrew zapowiedzi zawartej w art. 6 ust. 1 ustawy, decyzje w przedmiocie likwidacji istniejących filii szkół wyższych podejmuje właściwy minister w porozumieniu z Radą Główną. W tym uregulowaniu można dopatrzeć się niekonsekwencji z art. 6 ustawy, w którym tylko Sejm został wyposażony w kompetencje w omawianym zakresie.

Powołanie do życia szkoły wyższej, a także ewentualne jej przekształcenie albo likwidacja na podstawie odrębnej ustawy położy tamę tworzeniu nowych organizmów w szkolnictwie wyższym, nie zawsze potrzebnych i zdolnych do funkcjonowania zgodnie z oczekiwaniami stawianymi przez społeczeństwo.

WNIOSKI

Szkoła wyższa w PRL od 1 IX 1982 r., mimo niedoskonałości regulacji prawnej w tej dziedzinie, powinna lepiej spełniać swoje funkcje, zgodnie z oczekiwaniami społeczności akademickiej, społeczeństwa i ustawodawcy. Podniesienie jakości realizowanych przez szkołę wyższą, a wysuwanych przez społeczeństwo, zadań i celów oraz podniesienie jakości i wyników pracy zależy nie tylko od powołanych do życia nowych norm prawnych, lecz przede wszystkim od adresatów tych norm: organów samorządu akademickiego, organów władzy i administracji państwowej, od całej spo-

łeczności akademickiej oraz od działalności w tym zakresie partii politycznych, organizacji społecznych i związków zawodowych, które powinny stać się aktywnymi uczestnikami życia w szkolnictwie wyższym w Polsce.

Normy prawne są tylko jednym z czynników kształtujących życie szkoły wyższej. Zależy ono także od właściwego stosowania norm regulujących postępowanie (zachowanie się) jednostek ludzkich i grup społecznych oraz warunki życiowe pracowników szkół wyższych, czynnych w tzw. sferze pozaprodukcyjnej, polegającej na tworzeniu i przekazywaniu wiedzy. Jest ona podstawowym czynnikiem rozwoju społecznego i ekonomicznego każdej współczesnej społeczności (społeczeństwa).

Główne kierunki rozwiązań, jakie przyniosła ustawa z 4 V 1982 r. o szkolnictwie wyższym, są w moim przekonaniu wyrazem kompromisu dwóch ścierających się ze sobą tendencji: centralistycznej i samorządowej, zachowawczej i postępowej. Tendencja pierwsza okazała się silniejsza, co oznacza, że czynnik administracyjny będzie nadal wywierać przeważający wpływ na kształtowanie podstawowych i życiowych spraw szkolnictwa wyższego w Polsce. Obowiązujące normy prawne nie zabezpieczają, w moim przekonaniu, należyście przed powrotem do autokratycznego zarządzania szkolnictwem wyższym. Można temu zapobiec — w ramach już obowiązującego prawa zawartego w omawianej ustawie — przez pozytywne, w miarę możliwości zgodne, współdziałanie organów samorządowych społeczności akademickiej (Rady Głównej, senatu, rad wydziałowych) z organami administracyjnymi (ministrem, rektorem, dziekanem) przez możliwie bezkonfliktowe, łagodne realizowanie funkcji szkoły wyższej dla dobra społeczeństwa.

РЕЗЮМЕ

1 IX 1982 г. вступил в силу закон от 4 V 1982 г. о высших учебных заведениях, полностью регулирующий правовое положение высших учебных заведений в ПНР. Он в значительной степени обобщает опыт практики и доктрины по этому предмету, уделяет специальное внимание правовым решениям, вызванным потребностями академической общественности после 1980 г. и заключающимся в более широкой реализации принципа автономии вуза, чтобы тот мог эффективнее выполнять свою функцию в системе народного образования (дидактика, воспитание, научные исследования).

ZUSAMMENFASSUNG

Am 1. September 1982 ist das Gesetz vom 4. Mai 1982 über das Hochschulwesen in Kraft getreten. Es reguliert komplex die rechtliche Lage der Hochschulen in der Volksrepublik Polen. Dieses Gesetz berücksichtigt im hohen Grade die Errungenschaften der Praxis und Doktrin in dieser Sache und besonders die rechtlichen Lösungen, die durch die besonderen Bedürfnisse der Hochschulgemeinschaft nach 1980 bestimmt wurden. Es wurde die breite Realisation von Autonomieprinzipien der Hochschule angenommen, um ihre Funktion im ganzen System der Volksausbildung (Didaktik, Erziehung, wissenschaftliche Forschung) wirksamer zu verwirklichen.